

helyzetjelentéseként olvastam, egy közülünk való „áttelepült” életének dokumentumaként. „Istenem, megcsal a messzeség . . . Hull a sötétség, gyűlik a nagy, zsíros fazékba, háború, dögvész s egyebek”; „Emléktelen városok terein araszolok”; „Tranzit álom hibás barázdában”; „A messzeség párnák közt, némán, tűnődve” – olvasom, s nem örülök annak, amit kihallani vélek a sorokból. Hogy még a nyárral sincs minden rendben: „Egy apró padon a híd alatt dideregve, hallgatagon a nyár kuporog.” Megrázóak ezek a versek, s hogy ilyenek lehetnek, bizonyították arra, hogy Fenyvesi Ottó hitelesen tudta költészetté szervezni az őt ért impulzusokat; versei nemcsak róla – rólunk is szólnak.

TOLDI Éva

EGY KORSZAK REGÉNYBELI KRITIKÁJA

Apró István: *Regénybrikett*. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Interetnica Alapítvány, Budapest, 1993

Tiszabácskunszentjászrévi Bódog Tihámér: ezzel a szembeütközően fiktv, sokat sejtető, egyéni életrajzi tényekre és általános érvényű jelenségekre egyaránt utaló névvel ruházta fel harmadik regényének főhősét Apró István. E hős mélyre látó „szemüvegén” keresztül nyerünk betekintést – ki-ki a maga egyéni tapasztalataival felvértezve – egy mára már múlt (vagy annak hiit) társadalmi rend, a szocializmus virágkorának időszakába. A tébláboló, otthontalan, Palántaváráddal, azaz a „várossal” nyílt szellemi küzdelmet folytató fiatalember felnötté válásának története által a dühöngő elkötelezettség terhelte hetvenes évek eseményei peregnék le előttünk.

„Régi szép idők! Értéke csak a pénznek volt, és nem kellett semmi egyébvel (pl. nemzeti identitással, objektív történelemmel, natalitással stb.) bíbelődni . . . A cseresznyefák alatt felháborodva fogadtak volna mindenféle híresztelést koncepciós perekről, boszorkányüldözésekről” – olvashatjuk a korszak regénybeli kritikáját.

TBT – mert ilyen vagy ehhez hasonló, karkai, jelzésszerű néven szerepel a regényben – élményei, gondolatai, érzései egész nemzedékének világlátását tükrözik, mely a mind fokozottabb kiábrándultság és jövőtlenség felé ível. Csak a kelet-európai országok hazug elvektől és üres szívalmaktól – s persze a megfélemlítés különböző módszereitől – megcsömörlött fiataljai italizhatnak, szeretkezhetnek és csavaroghatnak ekkora közönnyel a világban; lázadhatnak, tervezhetnek, ábrándozhatnak ilyen reménytelenséggel, s zuhanhatnak a sziklaszárdnak hitt kommunista öntudat csúcsáról a teljes nihilizmus állapotába.

Az ifjú- és a felnőttkor határmezsgyéjén „evickélő” TB Tihámér hétköznapijai is látszólag teljesen egyhangúan telnek. Nemzedéktársaihoz hasonlóan mérhetetlen mennyiségű szeszest italt fogyaszt nehéz szagú kocsmákban vagy siralmas albréleti szobákban, ahol „világelforgató” (s a besűgők által nyomban jegyzett) monológokra telik erejükből, megkampánytechnikával győzött sikeres vizsgákra és felszínes szerelmi kapcsolatokra. Őt azonban határozott törekvése, hogy élményeinek, érzéseinek és a világról alkotott nézeteinek formát adjon, azaz irodalmi színvonalon rögzítse ezeket, megkülönbözteti és elhatárolja a mindennapokkal céltalan sodródó kortársaitól. Formateremtő kísérletei során a legváltozatosabb irodalmi műfajok (novella, levél, esszé, dráma stb.) lehetőségeit meríti ki, mígnem a regényben, a „végtelen lehetőségek” műfajaként emlegetett formában találja meg törekvéseinek megvalósulási módját. Így, azaz a megírás bravúrja által válik a másként – nagyprózai műhöz mindenképp – szimpla nemzedéktörténet jelentésgazdag

regényszövevényé. Nem csupán az teszi különössé, hogy különböző műfajok ötvözete, hogy „brikett” („valamiféle csirizzel és némi erőszakos nyomással összepréselt [regény]brikettkocka”), de tükörszerűsége is növeli jelentésrétegeinek kiterjedését. A regényíró és az olvasó egyaránt magát láttatja és látja benne. TBT-t ugyanis lehetetlen nem azonosítani Apró Istvánnal, a szövegbéli regénytervet a *Regénybrikett* előmunkálataival, az egykoron boldognak hitt földrajzi térség cseresznyefák alatt lapító lakosával pedig magát az olvasót.

A világnak e – mégiscsak szerencsétlenebbik – felén egy magát legjobbnak megtisztelő társadalmi rend volt meghatározó hosszú évtizedeken keresztül. Kénytelenek voltunk benne élni, kelletlenül viseljük most súlyos következményeit. Az utolsó néhány év politikai eseményei néhol jó irányba, másutt rosszabbra fordították fejlődési irányát, ám szinte mindenütt bírálhatóvá vált és ért, minek következtében megjelentek vagy megíródtak szépprózai kritikái. Apró István regénye is e művek sorába illeszkedik. Ironikus kívüllálás, önbíráló, epés hangvétel jellemzi sorait. Mert igaz, az ábrázolt korszakban nemzedéktől sinkófálták el a teljes és normális ifjúkor lehetőségét, ám az elbeszélő (ki olykor maga TBT, a „regényíró regényhős”) hűvös felülnézetből mutatja be az „eltérített” nemzedéket is, Tihamérék „mélabús és szorongásra született” gyülekezetét, a világ megváltoztatására irányuló erőtlén, egérutas nekibuzdulásaikat, a „nagy” Terv-teremtő időszakot.

TBT ifjúkori csatangolásai révén kilátásunk nyílik a térség más országainak, nem kevesebb kilátástalansággal küszködő fiataljai sorsára. Közben e reménytelen helyzetben való felülemelkedés különböző útjait rajzolja meg előttünk, kezdve a nagy berűgásoktól az összeesküvésig. TBT és társai magatartásának hamis ellentpontjaként Hófehérke, az elszánt pártaktivista lány alakját állítja elénk az elbeszélő. TBT valóságos ideológiai küzdelmet folytat vele (másképp szerelmi szálak is fűzik hozzá), míg végül kiderül, HF-ke „mozgalmi nyüzsgése” sem vezethet – a hatalmi struktúra hamissága révén – máshova, mint abba az érzelmi-szellemi kátyúba, ahova TBT-ék tartoznak.

Apró regényében domináns szerepet kap a regénnyé szerveződés momentuma, az a folyamat, melynek során az egyes elemek (regényhős, elbeszélő) s a regény fogalomkörével érintkező műfajok egységes alkotássá állnak össze. Így az sem meglepő e műben, ha a szereplő, az elbeszélő kilép az elbeszélés menetéből, és közvetlen megszólítva az olvasót, fejére számolja annak valóságát, hogy a helyzet Tihamérék ifjúsága óta nem változott, mi több: „Tiszabácskunszentjásrévi Bódog Tihamér akármerre nézett (a határokon kívültre), mindenütt kopogtatott a demokrácia. Közvetlen közelében viszont valahogy másféle szelek fújtak, a korábbiaknál is agyalágyultabb szólamokkal teltek meg a lapok, és a korábbiaknál is nagyobb bunkók kerültek a felhargelt tömegek élére. Persze ezt is demokráciának titulálták, és akik elhitték, meg is undorodtak tőle.” S ennek tükrében még TBT utolsó regényébéli, tömör és lemondó megnyilatkozása („Kérünk még két sört.”) is érthető.

BENCE Erika

A KRITIKA ELHALLGATÁSA, A PRÓZA MEGSZÓLALÁSA

Lovas Ildikó: *Kalamáris*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994

1. Van Szerb Antalnak egy, már a maga korában is „korszerűtlen” írása, amely azonban legkedvesebb olvasmányaim egyike. Nemcsak a könyvek között eltelt ifjúságom „szent hitét” szeretem benne vizionlítani, hanem azokért a sorokért is, amelyekben a fiatal iradalomért aggódik a 30-as évek végén, és amelyek csak most kezdenek előttem megví-